

Mooie of bijzondere Udenhoutse bidprentjes, deel 1

Jan Denissen

Inleiding

Wie heeft er vroeger in de kerk niet zitten bladeren in het kerkboek van zijn ouders? Daar zaten talrijke bidprentjes in van overleden familieleden, van kennissen, burens en soms van een kind. En oma had een kistje vol met bidprentjes. Kwam je onverwacht op bezoek dan zat ze soms in dat kistje te kijken. Ze bekeek alle prentjes stuk voor stuk. Elk prentje had een eigen verhaal. Het waren verhalen over mensen waar ze woonden, hoe lang ze al dood waren, of ze familie waren, welke bijnamen en eigenaardigheden ze hadden, wat ze deden en andere bijzonderheden. Voor geïnteresseerden in locale geschiedenis is snuffelen in een kistje met bidprentjes natuurlijk interessant. Ik kreeg vijfendertig jaar geleden een schoenendoos vol met oude bidprentjes en mijn interesse was gewekt. Sinds die tijd probeer ik een verzameling bij elkaar te krijgen van mooie bidprentjes. Ook Erfgoedcentrum 't Schoor heeft een mooie verzameling. Tijd om in Unentse Sprokkels eens een serie verhalen te schrijven over dit mooie erfgoed.

Elke tijd zijn bidprentje

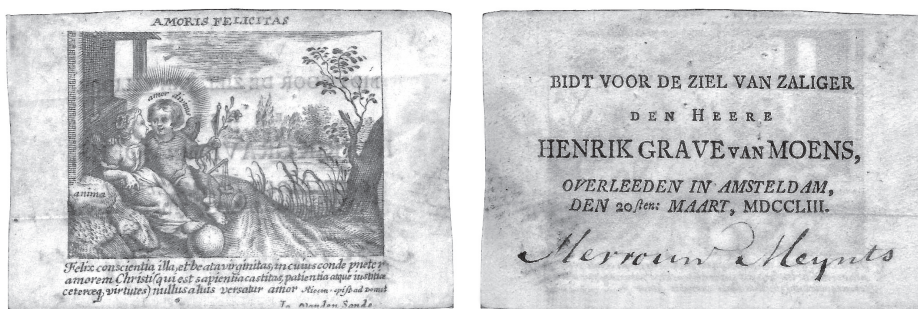
In bidprentjes is de tijdgeest te zien. Elke periode heeft andere bidprentjes. Ook de teksten veranderen. Speelde tot vijftig jaar terug de kerk en het geloof nog een grote rol, nu zijn de prentjes meer herinneringsprentjes geworden. Twintig jaar geleden waren er nog veel verzamelbeurzen. Ik kwam er wel eens en zag dat er veel verschillende redenen zijn om bidprentjes te verzamelen. Sommige mensen verzamelen alleen familieleden, anderen verzamelen op een plaatsnaam of op een specifieke achternaam, weer anderen op fotoprentjes of op oorlogsslachtoffers etc.

Bidprentjes zeggen ook iets over de familie van de overledene. Er zijn hele chique bidprentjes en er zijn hele eenvoudige bidprentjes. Er zijn hele kleurige prentjes maar de afbeeldingen kunnen in onze hedendaagse ogen ook luguber zijn. En natuurlijk zijn de gegevens op de prentjes ook interessant voor mensen die stambomen uitzoeken.

Het ontstaan

Omstreeks 1435 is het drukken vanaf een kopergravure uitgevonden. Vanaf toen kon men grote aantallen prenten maken waaronder devotieprenten. Het drukken van dit soort religieuze prenten kwam in de loop van de 16e en 17e eeuw tot grote bloei. Men drukte op papier of op perkament en vaak

werden de prenten ingekleurd. Deze devotieprentjes noemde men santjes naar het Latijnse woord sanctus, dat heilige betekent. Er moet een omvangrijke handel in deze santjes geweest zijn. De prenten kwamen uit verschillende plaatsen maar Antwerpen was het centrum. Van daaruit werden deze prentjes geëxporteerd over heel Europa. Vaak werden er ook speciale prentjes gemaakt voor een bedevaartsoord die in de betreffende bedevaartsplaats werden verkocht. Er waren toen nog veel analfabeten en met die prenten konden geestelijken het geloof aanschouwelijk maken. Elke heilige had zijn eigen attributen waaraan hij te herkennen was. Rond 1750 gaat men in de omgeving van Amsterdam deze santje soms aan de achterkant bedrukken met de naam van een overledene, vaak is het een adellijke persoon en zo ontstaat het bidprentje.

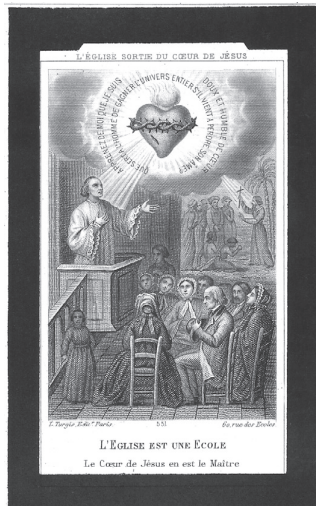
Een van de oudste bidprentjes in Nederland uit 1753. Henrik van Moens is geboren op 16 februari 1675 en gestorven op 20 maart 1753 in Amsterdam. Hij was ook heer van Ravensberg, van Cronenburg, van Loenen, van Vrijenes, van Sluipwijk enz. Hij trouwde in 1730 toen hij 54 jaar was met Lucia Emerentia van Burmania (1701-1740). De tekst en afbeelding zijn gedrukt op perkament.

Zoals op bovenstaand prentje is te zien, beperkte de tekst zich meestal tot "bid voor de ziel van zaliger" met daarachter de naam en de overlijdensdatum. Vanuit Amsterdam verspreidde zich deze gewoonten over katholiek Nederland en later zelfs tot de omliggende landen. Bij katholieken werd gebeden voor de ziel van de overledene en het bidprentje van die tijd was een oproep om voor de overledenen te bidden. Protestanten bidden niet voor de ziel van de overledene. Vandaar dat bidprentjes in protestantse kringen minder voorkomen. Kort na 1800 treffen wij in onze omgeving al bidprentjes aan meestal van pastoren of van andere vooraanstaande perso-

Voor zover nu bekend het oudste Udenhoutse bidprentje van Arnoldus van Iersel (1739-1808), geboren in Udenhout en pastoor in Zevenbergen. Hij stierf op 19 mei 1808 in de leeftijd van 69 jaar. Een bidprentje op perkament.

nen. Zo rond 1850 komen er meer prentjes. Wel nog steeds van vooraanstaande mensen. Dan is de tekst al wel uitgebreider. In die tijd zijn de teksten vaak ontleend aan de bijbel. De tekstfragmenten zijn zo gekozen dat die iets zeggen over de overledenen. Bijzonder is dat de leeftijd op bidprentjes uit die tijd aangeven wordt in jaren, maanden en dagen.

✠ ✠ ✠

In het gebed der geloovigen wordt aanbevolen

Goverdina Canters,
WEDUWE VAN
ANTONIUS ROBEN.

Uitgeput van krachten, overleed zij, na godvruchtig de laatste h. h. Sacramenten ontvangens te hebben, te UDENHOUT den 7 Mei 1854, in den gezegenden ouderdom van 83 jaren en 2 maanden.

---+---+---

Hare gedachtenis... is met lofspraak.
B. der Spreuk. X, 7.
Zielkracht en welvoegelijkheid waren haar sternaad. Ibid. XXXI, 25.
Schoonheid is ijdel, maar eene vrouw, die den Heer vreest, die is lofwaardig... Laat hare werken in het openbaar haar prijzen. Ibid. 30, 31.
Want zij heeft in een' drievoudigen levensstaat voor hare nakomelingen navolgenswaardige voorbeelden van deugden achtergelaten. Den maagdelijken, den gehuwden en den weduwlijken staat heeft zij in onberispelijken wandel beleefd. Brev. Rom. 8 Jul. Off. S. Elisabeth.

GEBED DER KERK. Bit. Rom.
Heer, geef haar de eeuwige rust.
En het altijddurend licht verlichte haar.
Dat zij ruste in vrede. Amen.

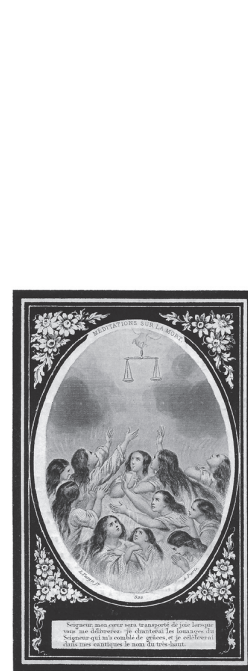
TILBURG, W. BERGMANS.

Hier een voorbeeld van een prentje waarop de ouderdom in jaren en maanden staat. Goverdina Canters is overleden in 1854 in de ouderdom van 83 jaar en 2 maanden. Dat betekent dat ze geboren moet zijn in 1771. Zij moet dus de Franse tijd volledig bewust hebben meegemaakt. Op dit prentje staan ook nog doodshoofden en knekels maar die zijn al kleiner dan in de periode daarvoor.

Doel van het bidprentje

Het bidprentje was in de eerste plaats bedoeld als een oproep om voor de overledene te bidden. De katholieke geloven dat er naast de hemel en de hel ook een vagevuur is. Mensen die nog zonden hebben openstaan op het moment van overlijden komen in het vagevuur. In het vagevuur worden de zondige zielen gezuiverd om daarna alsnog naar de hemel te gaan. Door te bidden voor de overledenen kan de termijn in het vagevuur verkort worden. Op het bidprentje stond daarom een oproep om te bidden voor de ziel van de overledenen.

Later krijgt het bidprentje er soms nog een functie bij namelijk de lezer kan er aflaten mee verdienen voor de overledenen maar soms ook voor zichzelf. Een aflaat is een kwijtschelding van een tijdelijke straf die na vergeving van de zonden nog moeten worden uitgeboet. Als er een aflaat verdient kon worden staat dat op het bidprentje aangegeven. Deze functie gaat terug op een decreet van paus Pius IX waarin

BIDVOR OERHEL VAN KALISER

Meisjevrouw
MARIA PIJNBORG,
geboren te Udenhout, den 7 Juli 1806,
en overleden te Deeps, den 12 Februarj 1867.

Geef aflatenen van ketenen zij hebt, en laet uw zonden van ginnen, want al' want den en ginnen, dat de Heer ook zijn zonden van u niet zal afnemen.
Rom. 8, 17.

Zij was poverlij in den troffel, en had God meder opbrengen.
Rom. 8, 17.

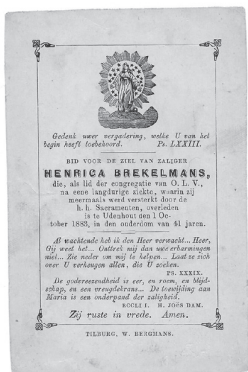
Waar den niet dieldt bereid, en lief als dat de Heer u ontziet en bereid vrede. Psalm, 136, 17.

O, Maria, onberispelike moeder, op wie ik ruste Jansen diep verzoeken mocht, dat voor mij.

H. J. P.

Te Wenen, bij H. J. van WEES, Boekhandelaar.

Een bidprentje uit 1867 met een voorstelling van het vagevuur. De weegschaal in de lucht beeldt uit dat God de goede en slechte zaken zal afwegen.

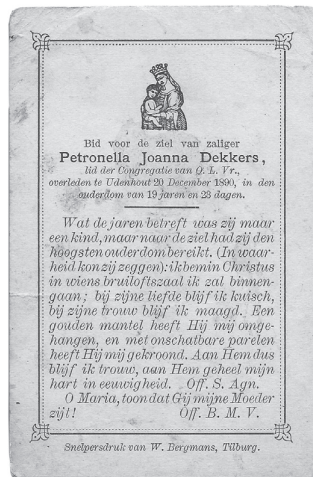

Hierboven een aflaatprentje uit 1883. Op de voorkant staat dat men een volle aflaat kan verdienen door het afgedrukte gebed te bidden, te communiceren en te biechten en nog extra te bidden alles volgens een decreet van paus Pius IX van 31 juli 1868, waar ook naar verwezen wordt.

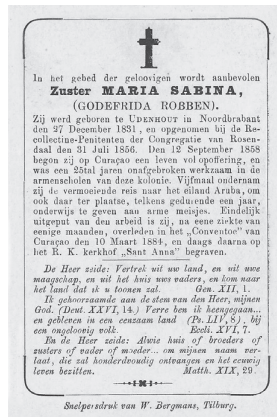
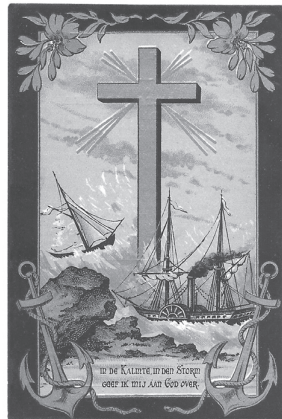
staat dat men een aflaat kan verdienen met een aflaatgebed voor een kruisbeeld. Het kruis en zo'n gebed staat dan ook op het prentje afgebeeld. Tegenwoordig zijn bidprentjes meestal herinneringsprentjes met het levensverhaal van de overledene en vaak voorzien van een foto.

Het lezen van een bidprentje

Veel oude bidprentjes bevatten symbolen. De bidprentjes zijn interessanter als duidelijk is wat de symbolen betekenen. Waarschijnlijk waren vroeger meer mensen op de hoogte van de betekenis van die symbolen omdat die symbolen veelvuldig gebruikt werden. Het bekendste symbool is natuurlijk het kruis dat verwijst naar de overwinning van Jezus over de dood. Andere voorbeelden: een slang verwijst naar de dood, een vlinder naar de verrijzenis, een brandende lamp of een duif verwijst naar het voortbestaan van de ziel. Wierook en bloemen staan voor bidden voor de overledene en een anker betekent hoop op de hemel. Er zijn verschillende symbolen die verwijzen naar een verdiende beloning zoals een palmtak en een kroon. Een lauwerkrans verwijst naar roem en een overwinning. Verder verwijst een gebroken kaars naar een jong leven dat is geëindigd. Een afgebroken zuil verwijst naar een leven dat plotseling is geëindigd. Ook een geknapte roos beeldt uit dat een leven door de dood is afgebroken. En tenslotte is een schip het symbool van de goede reis naar het hiernamaals.

Hierboven een luxe bidprentje uit 1890. Hierop staan twee ankers verwijzend naar hoop, een lauwerkrans bij het graf verwijzend naar roem, een viooltje verwijzend naar onsterfelijkheid. Het kruis verwijst naar Christus en de kerk naar het geloof. Zo rond 1850 komen er prentjes met een grafmonument als afbeelding zoals deze. Die zijn tientallen jaren in de mode geweest.

Hier een prentje uit 1884 van de zelfde serie als het prentje daarvoor. Dat het over dezelfde serie gaat is wel te zien aan dezelfde opbouw van de afbeelding. Ook de twee ankers komen terug. In dit geval worden er boten weergegeven met de tekst: "In de kalmte van de storm geef ik mij aan God over".

Heel veel prentjes uit de periode 1875 tot 1895 kwamen uit Parijs. De tekst aan de voorkant is dan ook in het Frans. De afbeeldingen zijn romantisch. Dit soort romantische prentjes noemt met de Saint Sulpicestijl omdat de drukkers van deze stijl gevestigd waren in de rue Saint Sulpice in Parijs. De prentjes kwamen naar Nederland bedrukt aan de voorkant en blanco aan de achterzijde. In Nederland werd de achterkant bedrukt met de gegevens van de overledene.

Een chique bidprentje waarvan de voorkant is gedrukt in Parijs. In deze serie staat Maria symbool met al haar deugden. In dit geval met de Jasmijn die symbool staat voor beminnelijkheid. In dezelfde serie zijn er ook afbeeldingen met een viooltje (nederigheid), een roos (liefdadigheid) etc. Op dit bidprentje worden van zowel de man als van de vrouw de geboorte en sterfdatum weergegeven terwijl de vrouw bijna 28 jaar eerder is overleden. Martinus werd 99 jaar en dat is in die tijd uitzonderlijk oud. In de tekst "De ouderdom is eene sierlijke kroon...." komt dit ook terug.

Wordt vervolgd.

Bronnen:

- "Gedachtenisprentjes, geschiedenis vormgeving functies", Frans Pluijmaekers, Victor Spauwen
- "Het Hemels Prentenboek Devotie- en bidprentjes vanaf de 17e eeuw tot het begin van de 20e eeuw", JAJM Verspaandonk
- Internet: Grave van Moens
- Erfgoedcentrum 't Schoor: "Over Heerom en Tante zuster, pastoor Van Iersel"